

5769

W. J. P. King

Pumpkin

891.99

U-52

[1921]

ԱՄԻՐԵԿ

2011

ԲԱԲԵԼՈՆ
ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

9989

143

1. ԾԻԾԱՂՆԵՐ 1909 Սպառած
2. ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒ ԼՈԹԱՐԻԱՆ 1914 »
3. ԲԱՂԴԱՑՈՅՑ » »
4. ՀԱՃԻ ԱՂԱԻՆ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ » »
5. ԱՆԿՈՒՏԻՆԵՐՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ 1915 »
6. » » 1919 » Գին 10
7. ԱՆՑԻ ՀԱՃԻ ԱՂԱՆ և ՍԱՄԱԹԻԱՑԻ
ԳՈԼԱՐ ՏՈՒՏՈՒՆ 1920 » 20
8. ԱՆԿՈՒՏԻՆԵՐՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ 1921 » 15
9. ՍԻՆԷՄԱ ՀԻ ՀԻ ՀԻ, ՀԱ ՀԱ ՀԱ » պրակը 5
(3 պրակ)
10. ԹԻԻ ՀԻՆԳ ԽԵԼԱԳԱՐԸ » Գին 20

ՄԱՄԼՈՑ ՏԱԿ Է

ձոխ և զուարճալի 1922ի «ԱՆԿՈՒՏԻՆԵՐՈՒՆ
ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ»

891.99

Ա 752

ԱՄԻՐԵԿ
2003

Կեդրոնատեղի Յ. Մ. ԱԶՆԱԻՈՐ Տպարան
Պատը Արի Ճատտեպի Թիւ 64

[1921]

12

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ “ՀԱՐՍԱՆԻՔ”

Ս. Լ. Բ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՄՈՄԵՐ, ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱԳՈՒՍՏ

ԾԱՂԻԿՆԵՐ Լ ԹՕՀԱՅԻԷ

Մեծ Շուկայ, Գույուճճըլար, Թէրզի Պաշի Փողոց

ԹԻԻ 22

10105-57 Գ

10214 ա. խ.

896-88

Հու-եք Հեղբայր

Ան Ե. Զոհր

Քարտիկ

Հեղբայր

Հ. Ե. Զոհր

Հեղբայր Հոսիւր

Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

ՄԱՆԿԱՍԱՐ ԱՂԱ

ՅՈՎՀԱՆՆԵԱ ՌԷԻԶ

ԶԱՄԻՉ ԱՐԹԻՆ

ՍԵՐՈՖ ԻԷԶԵԱ

ԶԷՄԼԵՆԻ ՊՕՂՈՍ

ՎՌԱՄՇԱՊՈՒԶ

ՕՆՈՐՐԻՈՍ ԱՔԵՂԱՅ

ՎԱՐԳԱՆ ԱՂԱ

ՄԱՆՏԱՍՅԱ

ԱՊՐԱԶԻՄ

ԴԱՌԱՅ ՄԸ

Ակնցի

Մշեցի

Քարերդցի

Սերաստացի

Կեսարացի

Պոլսեցի

Կոռնց Անապատեն

Վանցի

Ռուստայ

Եգիպտոսայ

Դաւառաքառքարները նոյնութեամբ պահելու համար ստիպուեցանք սխալ չստեր եւ օտար քաներ գործածել:

10105-57

Ներկայացման իրաւունքը հեղինակին վերապահեալ է:

ՏԵՍԱՐԱՆ

(Տեսարանը կը ներկայացնէ կահաւորուած սենեակ մը, սեղանի մը շուրջը աքոռներ: Կարգաւ ներս կը մտնեն Մանկասար, Յովնանիկ, Արքիմ, Սերոբ, Պօղոս, Վառնապուհ, Օնորիոս, Վարդան, Մանասօֆ եւ Ապրանիս:)

Մանկ. — (Աթոռները ցոյց տալով) Հրամայեցէք հռչակել աթոռներուն վրայ բաղմեցէք իւր, միւսիւմ մատաւի մը համար երկուրէք խօսք անինք: (Կը նստին՝ նախադասին աթոռը պարապ կը մնայ) (Յովնանիսին) Բարով եկար:

Յովն. — Աածուբարին քեզ:

Մանկ. — (Արթինին) Հրամանքտ ալ:

Արթ. — Դուն ու քու տունդ չէն ըլլի:

Մանկ. — (Սերոբին) Եւ դին:

Սերոբ. — Ատուկ խաճաղ կու հարցնիմ:

Մանկ. — (Պօղոսին) Վէ՛հաւըլը դին ալ բարի եկար:

Պօղոս. — Ասլըն չօք վէ սօյըն հիսապարզ օլտուն:

Մանկ. — (Վառնապուհին) Պատուական դալուստդ:

Վառն. — Աղնիւ վէ ասըլզատէ ես էֆէնտի:

Մանկ. — (Վարդանին) Բարով ու խերով:

Վարդ. — Ես քէ խուրպան:

Մանկ. — (Մանտատօֆին) Հրամանքտ ալ:

Մանտ. — Յարգանգներս յայտնում եմ:

Մանկ. — (Ապրանիսին) Ա՛հէն ու սէ՛հէն:

Ապրան. — Գաղար խեյրէք, զէ՛յէք:

Մանկ. — (Օնորիոսին) Եւ եւս առաւել բարի առաքեցար:

Օնոր. — Ի Հօրէ Ամննակալէ:

Մանկ. — Հմայեկա դառնանք մեր գործին, յայտնի է ձեռմեծապատուութեան, որ մեր կիւղէլիմ վաթանը, դէօրն ըսելով

Հայաստանի տներ ու աւերակ դարձուցանել ինչ։ Ան չէն քաղաքները, ան կանաչ եղինքները, ան աշխատասէր զեղացիները, ոչ խար, կով, էշ, շուն, կատու, ալ բան չին ձղեր, էմմէնալ ժողովի տարեր ին։

Իշթէ ասոր համար մեր մըստ աղաները ու փաշաները, հօնաւորները ու թաղակցականք, դիտուները և ուսմկավարք, վերակազմակերպ, զոռնաճիք աս էմմէնն ու էմմէնական, բարեխոյն խառնակութիւն ին իսէ աէ, իրար փաթթելէր վէ մէյ մէկու քինթ ու բերան պագնելով, խալլ ու խարար ին արեր իւր էմմէն հայէ մարդ զօս մէյմէկ տուրք ժողովին . . . վէ աս բանը օր էտէշ լըմնցնելու համար ձեղ, ձեղ, մէճէխներ խուռիշ անել ուղեր ին իւր մէշլէ մէշլէ ժուռ տի գան վէ դէմէրնին ելլողին ետխան տի ժողովին, վէ տուրքին տէֆտէրին տախիլ տի անին։

Իշթէ մեզ հրամանքնիս ալ մարդու տեղ դնելով՝ բիճա կանին իւր աս վաղիֆէն խապով անինք, ասոր համար օրէնք է իւր մեր աս ժողովքին աթոռակալ մի ու դպրապետ մի տընկինք, չունքի էմմէն գլխէ մէյմէկ ձան իւր ելլէ նը Բարեւոնի խառնակութիւնը կու դառնայ։

Ուրեմն ես իմ կողմէս Օնորիոս արեղան լայըխ կու տեսնիմ, վէ հըմակուց ձեռքս վէր կու անկիմ։ (Չեռքը վեր կ'առնէ) Օնոր . — (Ոտքի ելնելով) Եւ ո՛վ քան զքեզ արժանի աթոռոյդ դոր կոչեցեալ էք դատել զարդարս և զմեղաւորս։

Յովհ . — Ըզմարդ որ ասաց չատ սէր սուրբ է։

Վարդ . — Իմ ախրերք ինչ որ ասեն՝ ես ալ կ'առնմ խա՛ն։

Սերոր . — Ատուկէն ես ալ կուզիմ ուր մեր ոէյիսը մանկասար աղան ըլլի։

Պողոս . — Փէք մինասխլ տըր։

Վրամ . — Կեցցէ՛ սահմանադրութիւն։

Մանկ . — (Ընդմիջելով) Փրկիչին բանայիրը չինք, մարդու պէս խարար մի տըվէք, (Ապրահիմին) դուն իշ կըսես։

Ապրահ . — Գոյես խալիս, անա մաարաֆշ հայերէն։

Մանկ . — Ուրեմն ձեռքերնիս վեր անկեցէք, (ձեռքերն ին վեր) էկէր իւր կուլլի նը դպրապետն ալ մեր տէր սուրբ

սրբազան արեղան թող լընի, վէ անոր հըմար ալ ձախ ձեռքեռնիտ վեր անկեցէք, (ձախերնին ալ վեր) է՛յ, վար առէք, չնորձակալ իմ էմմէնքէտ ալ, (նախագահին աթոռը կ'ելլէ) իշթէ ես վեր կելլիմ, (կը նստի և ձեռքերը իրար զարնելով) մանչիւկ Օլընիս, (ծառան կուգայ) մանչիւկ, մէյ մէկ խէյֆէ եկի վէ չընկրտախ մին ալ բեր իւր սա չիւրիւկ խօսք անողներուն զընկոցնիմ իւր ձաներնին կըյին (ծառան կը մեկնի) (Օնորբիոսին) Ա՛ռ աս թուղթդ ու խէլէմդ, մէյմի չընկառախին ձանը, վէ մէյ մին ալ պօշ պօղադութիւն անողները գիր խէլէմի մա՛ռներ, վէ մնացածը գրէ իւր ետքէն կարգաս, (Օնորբիոս կը գրէ) (խաչ հանելով) անին հօր, և վօրոյօ, և ֆոդոյն սըրբոյ էմմէն։ Հըմայեկս ես աթոռակալս կուզիմ վէ էօմը կու անիմ իւր պօշպօղաղիւթիւն չի տի անէք։

(Ամէնքը) Ո՛հ . . .

Մանկ . — Այտ լինի ձեզ իւր, աշխարքս արունի ծով է դառձեր, վէ մարդիք լաթերնին հաներ ին ու մէջը մտեր ին կու լօյնան, ա՛խ ան տաժկուն փիճերը, մեր անմեղուկ կըյիճները, մեր հարսներն ու աշխիւկները, մեծ ու պղտիկ աղա պապաները, մեր խաթուն մարերը, էմմէնն ու էմմէնական զարտեղեր տարեր ին, պղտի պըլլիկները կոխկըռտեր ին, տըհա լուս աշխարք չի տեսածներն ալ իրենց մօրը փօրէն զուրս ին հաներ ու ճէխկըռտեր ին . . . դպրատիւնին մոնչերը խայըխներնին լեցուցեր վէ սեւ ու ձերմակ ծովերն ին թափեր։ Տասը հարուր հազար չարդեր ին, վէ տասը հարուր հազար ալ լեռներն ու պայիւրները սիւփիրթմիշ ին արեր։

Աս խուսուալին աս Մըսա չէօլը եփեյի հայ լինելուն, մեր ֆօս տեղի իշխան աղաները մեղի լայըխ տեսիրին իւր ձեղ մի լինինք, խորհուրդ անինք, վէ ան ողջ մնացած մասլումնքուն համար դռնէ դուռ օսնինք, տուրք է ըսինք առնինք, բուրդ է ըսինք առնինք, բամպակ է ըսինք առնինք, վէլհասըլ փարա տի ճողվինք վէս սէլամ, խօսքը մեր մէջ մնայ, աս փարայովը հէմ հաց տի առնինք, (հրացանի բլրակին դպելու ձեւ կ'ընէ) հէմ աս տի առնինք . . . ուրեմն պէտք է իւր էմմէնքնիս ալ

պէնդերնու քէօշէն աղէյ մի կըլայեկինք, վէ մեր սրտերն ու ֆօղիները մաքրինք, և անկի ետեւ ճամբայ իննինք: Ասուած օգորմի ֆօղուն: օգորմած ֆօղի տղա պապաւ կ'ըսեր քի, չըխ, չըխ ետէն նալչա տուր իշ պիթիբըն ակնչա տուր: Իշթէ աս խուսուսին լաֆ մի ունիքնը բերաննիա լապէք վէ մեղքերնիա լապէք, ևս աթոռակալս մտիկ տի անիմ վէ դպրապետն ալ վըզըր, վըզըր տի գրէ, (Յովնանէսին) աղա օվընէս, էվէլի էօմիբտէ գիւն հրամանքդ ելիր կօյնէ վէ խեւքիդ փչածը դիւրս թափէ խը, նայինք թը կո'ւտ է, չէնը կորկոտ է:

Յովն. — (Ոտքի) (Օնորիոս կը գրէ) Զիմ բառնձք զիմ ճանին, զիմ գլուխ զիմ խեւքին, ևս ձեր ճանին խուրպան, ինչ որ կ'ուզէք, զիմ փարէն, զիմ ճան, զէմմէնն ալ կուտամ, չունքի մեր Մըջօ դաշտը զէմմէնն ալ թալլեր ու ժողլիւր տաբեր ին, ըզտաժարն, ըզգօմէն, զեզերն, ու գէշերն, ըզմարգիք, ըզլիկտաք, ըզճանիլ զախճըկունք, զերախէք, ըզճըժերն ըզբըժերն: Ալ բան չէ մնացեր, ըսա հօգին որ ունիմ, ըսա զիմ ճան զԱստուած թող չ'առնէ, որ մէկ օր ան Սուրբ կարապետին ճանպարտ ծառք առնիմ, և ան կօտատար տաճիկներու զէմմէն զէմմէնական դիւրս թափիմ. . . զիմ ճան թող ձեզ լընի խուրպան, օր էսէչ ճամպախ ինկէք, որ մէկ օր էսէչ զէմմէնն ալ փրկենք ու խանգատացնինք:

Ախ, ան Սուրբ կարապետի տօնին օրը, սըխըտար երախէ էի, մեր ճըժերուն հետ կենայինք ըզ տըներ, ըսիուն կ'երգէինք, (կ'երգէ):

Ինչ բարով է աս տարի, ինչ խերով է աս տարի,

կախըն տօս, կախըն տօս, ելլիմ տանքի ճըլօրդոս,

Քեամիմ ինցուզ իմ գօլօզ (կը նստի):

Մանկ. — (Զանդակ) Ալ կ'օգտէ, զիրա կիւ նայիմ խը չըզտէտ դիւրս կ'եւլիս: Հրմայեկս հասկըցաք մեր ալս Մէկեր աղբօրը ըսածները, էկէր խը չի հասկցաք նը ան ալ իմին բապտիս չէ: Է՛չ չամիչ Արթին աղա, ելի՛ր նայինք գիւն իշ տի կըլկըլցնես:

(Ոտքի) Իմ էմմուս, իմ պապս, իմ ակրբոտաքս և ես,

ասկից էոսուն տարի էսէչ Ամերիգային ճամբան ձէսք առինք, ան թարըխին հոն մէկ հայ չիկար, պօլ, պօլ վաստեկցինք ու խարբերդ դառճանք, օլուխնուս ու չօճուխնուս աղւոր, աղւոր կու նայէինք, մեր էմլիբը աս տեսան վէ աչքերնին չորս բաշին, իմ քիչ գրուս դուք չատ իմացէք, աս պատճառով Տիար-պէքիբըր, Վանցիք, Սըվաղցիք, Մըչեցիք, Ատանացիք հասըլը էմմէն տեղի Հայերը հոն թափեցան, զըցին եկան, զըցին եկան վէ Ամերիկա հաւկիթներ ածեցին, տուներ չինեցին, չիֆթլիկներ գնեցին, ածեցան ու բազմացան, և պատճառ եղան, որ ասոր հարուր հազարուոր Հայեր ձագտին ու մնան. . . հէլէ տաճկուն դանկէն աղատեցան, հիմա Ամերիգայի զաղէթաները կու գրին քի՛ անտեղի բոլոր Հայերը միացեր ին ու քեսանլին ալ բացեր ին, և պօլ, պօլ կուտան, տընա կ'ուզէք իրաւ հասկընալ նը անտեղի կըարիճները սիւրիւ, սիւրիւ Գարրիէլ հրէշ տակապետին իսկէլէն ելիր ին, որ կ'ըսուի Արխանկէլոս, հոնկէ քէոուն այսինքն մօսկօֆին երկիրը գնացին, պախկին ու ձուռնութուն մէջ պըլըվեցան, անութի ծառաւ ալ կեցան, մինչև իյարբերդի մօտիկը տալմիչ էղան և Աստուծոյ ողորմութեամբը էօսուն հազար տաճիկ ջարդեցին: Էկէր ուր Բէռին ձգեր նը մէկ չուն չի տի ձգէին անգիլի աշխարքը տի խրկէին. . . ախ, մեր բախտէն Բէռուն զօրքերը տաճկուն հետ գօղտուկ ճիւլէ արին և մեր հայ կարիճներուն հետ ալ թէրսլէմիչ էղան, հինգ վեց ճիւլան պօլլուներ ալ բոնեցին ու կախեցին, Հայերուն ըսել ուզեցին քի ալ տաճիկ չի տի զարնէք, երբ որ տեսան քի գործը գէշ է. վէ Բէռին ալ սեպէ քի տաճկըցեր է նը, առին քալեցին և օլըրեցան զըցին ես: Բաց իրենց անտը տընա տաճ չի լընեղնուն, նորէն կինէ սիւրիւ սիւրիւ հոս կ'ուզան, չի գիտիմ ամմա հոս տեղ մը եղըլմիչ կուլլին ուր մէկ օր ան չուները լըմընցընին:

Իշթէ կ'ուզէք նը ասունց էմմէն հոս տեղի Հայերուն իմացընինք, որ ասոնք ալ հէմ փարա տան հէմ մարդ տան, հասըլը գօրք տան վէսալամ: (Կը նստի)

Մանկ. — Էֆէրիմ Արթին, աս չարթու չիւրիւթիւ

խորը թանկերուն իշ տի ըսինք, (Սերոբին) պարուն Սերոբ, ելիր կոյնէ իւր քուկին ալ պոյրտ տեսնինք :

Սերոբ — Հէրի՛Ֆ, իշ տի տեսնէք պոյրտ, նէ պոյ մնա՛ց նէ ալ սոյ, շուն շան որդիքը կըյքեցին վառեցին ժախ ժրախ ժողուեցին առին տարին Հէրի՛Ֆ, վախտուն մեր Սըվազը Լէնկ-թամուրը եկեր աւերեր է ամմա տսխըտար ալ չէ աւըլեր, գեղ մի աւըրեր է գեղ մի ձգեր է, մարդ մի մորթեր է, մարդ մին ալ ձգեր է, հէլէ կնիկներուն ու օլուխ չօճուխի ձեռք չէ դըպցուցեր... Է՛հ, իշ տի անինք, եղածը եղած է, լընելիքին նաւ յինք, էկէր ուր մէկ սիրտ մէկ հոգի հայ ունինք նը, անունց մարը կու լացընինք ու օխտը պօրտերնին կու դարձնինք... իշթէ ասունք միութիւնով, խաչլըխով ու բազուկով կու լընի, աս իրեք խօսքերը աշխրքիս երորդութիւնն է, ասոր համար իշթէ ես ատուկէն իմ սիրտս մէկ, իմ խանութս կու ծախիմ և էմմէն ալ կուտամ, եղաւ երկուք, ան անուշիկ Մայր Հայաստանին ծնած ու անուցած սա Սըվազի թաղուկներս ալ կու տամ, իշթէ եղաւ իրեք, խերն անիծիմ ես աս կեանքին իշթէ ես կ'երթամ (կը նստի)

Մանկ — Երթա՛ս բարով Տէրը հետդ լընի, ֆօղ բռնես օսկի դառնայ (Պօղոսին) չըք եօքարը :

Պօղոս — (Ոտրի) Տէրտիմի, տէրմանըմը, եարատանտան տիլէրիմ ֆէրմանըմը, ծնտան սօղրա գըլըճըմը պիլէրիմ, վաթաւ նըմա կիտէրիմ, տուչմանըմը տամարին քէսէրիմ, աղզըմը գօր տալա տալա իշէրիմ :

Ա՛խ, խայրինք, վա՛խ, խայրինք, նէ ժիրայրլար կէօր միշիմ վէ նէ տէ Շմաւոնլար տիյնէմիշիմ, խաթրլատըքճազ լաւսըմ կէլիօր, հէլէ պու սօն կոտորապարի տուեալի նէ գիշերիմ գիշեր, նէ սորէկիմ սորէկ տիր, ա՛խ, եամրուլարըմ, վա՛խ, եալլուլարըմ, սիւրիլտիլէր կիթտիլէր, եանտի խարապ օլտի դայսէրի : Շու փիս լիսանի ալզըմա ալմայաճաղըմ ամմա, նէ եափայիմ քի հայճա պիլմէմ : Պէնիմ ճանըմ ճիլէրիմ հազըր նազըր, փարա խուսուտի տէ Սալած օղըմաս է : (կը նստի)

Մանկ — (Զանգակը) օթուր, (Վառմին) դիւն ելիր նայինք պարուն աղա :

Վառմ. — Ներսէս Պատրիարքը Ման - Ստէֆանոս գնաց, Պոլիսը պարապ մնաց :

Մանկ — (Զանգակ) փուկին ալ խելքդ ու միտքդ Պուլիս գնաց, դգումդ պարապ մնաց, պօյ պօղազութիւն մտիկ չի տի անինք :

Վառմ. — Պիշիկթաչլեանը...

Մանկ — Ա՛յ, պէշիկնիտ ալ տաշերնիտ ալ :

Վառմ. — Դուրեանը երբ վարդովեանին կ'երթար...

Մանկ — Դուն ալ երբ փրկիլ կ'երթայիր... ինծի նայէ պարուն, պօյ պօղազը փուռնին նետեր ըսեր է քի փաստ թաց է, դուն քու տէրտդ լաց վէ էպըլիտ հացը խած...

Վառմ. — Օտեան և սահմանադրութիւն...

Մանկ — Գլօխդ օսնի ան չունին տըված սահմանադրութիւն ալ... ատենկ խաղթեր իւր տի անես նը վար նստէ...

Վառմ. — Իրաւունք չունիք իմ խօսքերս խանդարելու :

Մանկ — Ես աթուակալ իմ, հէմ կու խանդըրիմ հէմ կու կանկրիմ... (բարկութեամբ զանգակը կը հնչէ)

Օնորրի — (Ոտքի կ'լիւլ) խաղաղութիւն ամենեղուն...

Մանկ — Եւ ընդ հողոյդ քու՛մ, բարի ծնողացդ, ամա աս խաղաղութիւն չէ, գիրա խաղքութիւն է : (Վարդանին) ելիր դիւն իւր սա վրամշապուր է ինչ է տեղը նստի, (Վառմ կը նստի ցաւած) :

Վարդ — Բօ տուն ալօլ չէդնի, ծօ ինչ կօռատար է :

Մանկ — (Զանգակ) դիւն ալ սարուրթմիշ մի աներ մէմէքէթիտ Վանայ վրայ բան մի իւր գիտես նը ցաթկէ իւր պօյրտ տեսնինք :

Վարդ — (Երգելով և Մանկասար ալ ինքնաբերաբար կը պարէ)

Գըցէք տեսէք իշ բարի տարի է կեւել Վանայ վըրէն,

կեւել միդ, կեւել մեզ,

Գըցէք տեսէք Մըլօն հեծեր վըր տաճկուն,

Հեծեր վրէն, հեծեր վրէն,

Վա՛սպուրական զէ՛մէն տեղւան հրացաններ գօռացին,

Գօռացի՛ն մեր տըշմընի գլխուն վրայ տեղացին
Ելեք տեսէք իշ րարի տարի է կեւել մեր Վան,

Ա՛խ իմ Վան, ճան իմ Վան:

Գօռ գրացիք, Ակօն, Մըլօն, Խէչօն, Կարօն միացան

Միացան, Գուրօն թուրքին դիմացան,

Դիմացան ու Վանայ բերդին տիրացան:

Ելեր էեկեր պայծառ արեւն ի Վան,

Գըցէք տեսէք էմմէն կողմէն հայեր գան,

Ծերն ու աղան հարան ու փեսան

Աղատ է խուրպան. աղատ է:

Ահա կուտամ զիմ փող ձեզի ախպրտիք,

Ահա կուտամ զիմ ճան ձեզի քրվըտիք

Թող ճըւան, թող բըզան

Ազատեն բոլոր Հայաստան:

Մանկ . — (Կանչելով) մաչուկ Օվըն՛ս, (ծառան կը մտնէ) մաչիւկ աճապա դուրսէն մարդ տեսա՛ւ:

Մատ . — Ո՛չ, աղատ ո՛չ (ծառան կը մեկնի):

Մանկ . — (Ընկերներուն) մարդու բան մի՛ ըսեք քի աթոռակալը խաղցաւ: Ախրար, աս իշ պիչիմ ժողով է. անենկ բաներ կանին իւր մարդուն ճիւղերը խայմիշ կուլլի: Էֆէրիմ վանցի ախպար քիչիյ մը սրտիկս բացիր (Մանտատօֆին) վեր ելիր նայինք դիւն իշ տի պարես, ես վալս չի գիտիմ, պօշ տեղը եօռութիւն մաներ իա, աչնկ աղէկ խէյտէ մի իւր գիտես նը զիւան չունի՛:

Մանտատ . — (Ոտի) Ամպողջ Եւրոպան մէկ տղու պէս ոտքի է կանգնել:

Մանկ . — Կօյներ է նը թող նստի քեզի ինչ, էյ... .

Մանտատ . — Այս եռ ու զեռն մէջ բնական էր որ փոքր ազգերը տուժէին, որոնցից մէկն ալ Հայերը եղան. պանից դուրս եկաւ որ հայերն ալ զէնք վերցնեն և ինկնապաշտպա- նութեան դիմեն, նրա համար էլ մարդ և փող պէտք էր: Ռուս- սահայերը արին ինչ որ կարողացան անել, և շատերն ալ չա- րին ինչ որ կարող էին անել, դա ինքնին պատճառ մը չէ յու-

սահատելու, հէնց այս բոպէիս որոշ կազմակերպութեան գլուխն անցնելու ենք, նիւթական ու պարօպական առատ պաշար ճա- րելու ենք, դժուար հարցեր և անանցանելի ճանապարհներ են սրանք, պայց այս անգամ հայուն պատմաանհատական կոյու- թիւնը ճանչցուելով վաղճանը կը լինի սղատ և անկախ Հայաս- տանի մը կազմը: Ահա ես տրամադրում եմ իմ նիւթական ու պարօպական աջակցութիւններս, պէտք է ամէն ոք իր կարողու- թիւնները տրամադրէ, նախ պէտք է փող տան ինչ որ մեծ կա- րիք կայ:

Մանկ . — Իրաւ շատ բան չի հասկցայ ամմա, ան իւր փող կ'ըսէ նը՝ զուռնա տի թարգմանինք, մէսէլա, ըսել կ'ուզէ քի չի տըվողին դուռը տավուլով ու զուռնայով եհանք, աս խուսուսին աղա Մանտատօֆին պղտըտիկ դիտողութիւն մի տի անիմ, մեր երկիրը կ'ըսին քի, ալանա սիւլըրի սինէկ սազ, ալմայանա տավուլ զուռնա ազ: Իշթէ ես աթոռակալս տավուլ զուռնայով վարա ժողվելու դէմ իմ:

Մանտ . — Փող որ ասում եմ, ինչպէս կ'ըսէք տաճկա- հայերդ,

Մանկ . — (Զանգակ և բարկութիւն) տաճիկ հայ չիկայ ֆէօս բերանդ դուն քեզ ժողուէ:

Մանտ . — Գէշ վերջաւորութիւն կ'ունենայ երբ ատենա- պետ մը ժողովականաց խօսքերը չըմբռնէ:

Մանկ . — Ես տաժկութիւնը չիմ ընդունիր, (Օնորրիոսին) գրէ դպրապետ, Ռուսաց տիւնէն պարուն Մանտատօֆ, որ Ման- թաշօֆին կազին վաքօօվը ֆօս եկեր է, և նաւուն մէջի կազը հատեր է վէ աս պարունը ետ դառնալ ուզեր իսէտէ, Տարտա- նելին ծակը ինկիլիզը խըզկած լընելուն, վէ աս ում խուժը ան- կուտի թէ կուտով ատ մեզի մութ է, իշթէ ֆէօս մնացեր է, վէ աս իրար չի հախնալիք բարեւոնի խառնակութիւն ժողովին անդամ ձեռնադրեր ին, ֆախէթ իրեն պոյէն դիւրս հերզէներ կերաւ իւր, ես աթոռակալս չնկատախը գնկոցնելով աղառամիշ արի, էկէր իւր կուլլի նը աս ում խուժը տէֆ անինք, վէ անոր տեղը Մանթաշօֆին պըռօյէն մէկը դնինք իւր ում խուժ ալ է,

եան եան ալ է, ճան ճան ալ է, վէ ասէնիով գործը մալէչի կու-
կապինք վէսսէլամ:

Մանտ . — Բայց ես վերին մարմնոյ առջև բողոքական մը
կարող եմ դառնալ:

Մանկ . — Կ'ուզես նը մասմէտական դառնալ, սարուխ
կապէ, ճամին դնայ չիտի ներիմ:

Օնոր . — Զտուեալն իշխանութիւն ի փարաւոնէ ար-
քայէ, առ Պետրարսէ դանձապետն, որ դատեսցէ զՅովսէփ զար-
դար դատաստանաւն իւրով, բայց Յովսէփի գնոյն արքայէ գտաւ
չնորն և եղև մեծ քան զամենայն Եգիպտացիս:

Ապր . — Էյ վա'...

Օնոր . — Վասնորոյ փրկեաց զԵգիպտոս ի սոլէ: Արդ,
աէր աթոռակալ, թէպէտ արդար են բարկութիւնք քո, սա-
կայն Մանտատօֆ ևս արժանի է գտանել զչնորն առաջի ա-
թոսոյ քո:

Մանկ . — Աղէյ մի չի հասկցայ ամմա էլլէլէմ գործը
մալէչի կապել կ'ուզէ:

Ապր . — (Մանկասարին) մալէ'չ խալալայ հօլա քա-
ման հայ ասկ:

Մանկ . — Ալիշան խաթրաք:

Ապր . — Գաթալ խէյրէք:

Մանկ . — (Մանտատօֆին) ևս քեզ մեղայ ըսէ վէ նստէ
վար:

Մանտ . — Բան մը չհասկցայ, չեմ գիտեր ի՞նչ եղայ:

Մանկ . — Էմմէնա Սատըծու մեղայ: (Ապրանխին) Ըթլա
ի՛նչի...

Ապր . — (Ոտքի) անա ուհաթ միսկին հայ, անա ան-
տի թէլէթը միա ֆէտտան արտ, անա մանտիչ ֆուլուտ, մա-
ֆիշ ալիշան խալէ... խիւլատայի քէլամ անա էտալիաք նուս
ֆէտտան արտ, ալիշան Հայաստան, ալիշան էլ վէլատ, էլ
արար տի անտի Սուտան, ֆօ', ֆօ', քաման չուայի...

Մանկ . — Թա'խթ, թա'խթ, օուտ վէ նստէ (Օնորիօ-
սին) աս պէլէտի հայ արտային խօսքերը տէֆթէրիտ քինարիկը

խայտ արէ իւր էկէր բան մի չի փրցընինք նը մըյրատովը կըլ-
ինք ու նետինք, (Օնորիօսին) համբարձէ'ք դիւք:

Օնոր . — Ալխարհին վասպուրականայ կայր զիտոց Ա-
նապատն և մնայր միշտ Անապատ, անդ բաղմաշարչար վանա-
կանքն զգեցան պատմութեան կարմիր և եղին զպսակ փշոյ ի
զլուխս իւրեանց: Ամենայն աւուրս կարդային Նարեկ և ձեն-
ձէրէին գնովաւ: Արդ, եկ զցասումն մծնկողական, տեսին զաչս
իմ և շոչափեցին զձեռս իմ: Այս արք անպատկառք, հանէին
ի պատեանէ զսուրս, զաղէզս, զօրօք բաղմոք, ընդ գաւազանաւ
և երկաթեաւ: Եւ յայնժամ հանէին զիրօնաւորքն ի կտուցէ ըղ-
կտուրս, և անդ եղև ի կատարած ալխարհի: Սիրտ իմ սասա-
նէր երբ տեսանէի ամենեքեան զոր կոտորէին և փշրէին զգլուխս
նոցա՝ որպէս լու ի լուոյ և զաղիրս մեռելոսի: Տրուպս որպէս
սարսափահար, փախեայ և թաքեայ ի հեռուստ ինչ քարան-
ձաւի Յիս զերիս աւուրս եկի զարտաքս, և վաղվաղակի չոքայ
և անկայ ընդ ճանապարհաւն, յաղաքս հեռանալոյ յԱսորեստան:
Եւ իբրև յաւուրն մետաղաբորդի, մոլորեցայ որպէս զոլխար:
Անդ եհաւ թշնամին և ձեռս կառկառեալ, կապեաց և կալանա-
ւորեաց և տարաւ ի մայրաքաղաքս Արաբիոյ զոր կոչի Պաղտատ:
Անդ ետուն ինձ սուր և զրահ, արարին զիս ոմն մարտնչող և
հրաման տային ինձ փշրել զանմեղութիւն և զարդարութիւն:
Սալայն ոչ կարացի չար առնել և կոտորել զբարին, որք գային
ի Հնդկաստանէ և իջանէին յԱսորիս և ի Բաբելոն:

Ինչ նուազ աւուրս անկայ և գերեցայ ի ձեռս ծովապե-
տաց: Առաւել ճշմարտագոյնն էր արձակուեցայ ի կապանաց և
ի գերութենէ: Եւ յորժամ անկաւ Պաղտատ, տրուպս փառօք
բաղմօք, և ընդ բաղում գերեկոյ ամին և բերին յեգիպտոս:
Նոյն յետան ազատ անձ կացուցին, որպէս տեսանեն աչք ձեր:
Արդ, լուր լիցի առ ձեզ ո'վ դատաւորք, որ կամաս ցանկամ
երթալ անդ որ բանակած են որդիք թորգոմայ և մնայորդքն
Հայկայ զարմէն... Լեալ հոգով սրբով կամիմ մարտնչիլ անե-
ղազոյն քան զամենայն զինուորակ: Յաղաքս վերագրաւելոյ
նախանձելի զահոյն Այրարատեան ալխարհի:

Մանկ . — (Օնորրիոս կը նստի և Մանկասար ոտքի)
Տիար աղբրտաք, ալ էմէն ֆօղի իր տուտուկը չալեց . հասկը-
ցաք չի հասկցաք . ըսէք մեղայ ասործոյ : Մեր լեռները եշ-
խուն անուշով դար մի կայ, անոր քովիկը եհաս ու քչկմի
դպչիս նը խը՛ր տէյի կու կոյրի ու վար կիյնի, անդին կել կե-
լէլմ կըճան խոտ մի կայ, տէ դիւն կրնաս նը տնոր ժօտիկը գնայ
իւր պօյըտ տեսնիմ, խա՛ր տեհի հասած տեղը կու խաղնէ ու
մարտալ կու լացընէ, աս խոտը բարով կերակուր կուլլի ամմա
տեսերին իւր հետը զըլոխ չի տի էլլին նը վաղ ծնցերին ջար-
դելէն ալ ուտելէն ալ . . .

Յուցանէ առակս որ, անունք իւր ելխունի պէս էին նը
փըթ տէյի կոյեցան ու վար խնկան . . . հմայեկս տի ըսեք քի
իչ տի անէին, ի՞նչու, Շապին Խարահիսարի մեր կճան խոտերը
քիչ տաճի՞կ կըլլեցին, անդին գնա Զէյթունն ու Սըվազը, Ուր-
ֆայէն ու մուրֆայէն քիչ ըսըրդաննե՞ր ելան : Իշթէ վանն ու
Մուսալ լէսը մեղի օրինակ, տաժկուն մարը լացուցին ու վա-
պուճները ձէռքը տըվին : Պարիմէ սա թողբախ տօլմասի տի
լընէր ու տի լընէր նը, թող 300 քուրթ, իր եքին քով վեց զըոօ
չարինք, անխտար ալ տաժկու գլօխ շան աղաք, քանի
մին ալ լէզկի մէզկի, վէ չորս հինգ հատ ալ մատնիչ հայ, մէկ
երկու պօչնակ դոչնակ, քանի մին ալ չէրքէզ մէրքէզ, վէ աս
էմէնիկին փորը կլոր խուռուշունով իւր լեցընինք նը իշթէ
թիւրլիւ տօլմասի մի կու լընէր իւր համէն չէիր կշթանար :
(դանգակը) դէօրն իւր ըսիմ նը ես ալ սափուրթմիչ արիւ
Նիհայէթ դառնանք մեր գործին :

Այտնի է իւր մեր Ամերիգայի վէ Մըսըրա կամաւոր ախ-
բարիկները միտէֆիրի պէս էկիրին ֆէօս վէ սէվլիւ պօյէրնին
աընկերին ու սօխախ սօխախ կօլըրին :

Երէկ իրիկուն զիս ծառայականս Մանկասար աղաս Ազ-
գային սէրայը կանչեւ էին, վէ բիճա արին իւր քչիյմի բեմբա-
սանքներ անիմ : Մեր Մըսըրա թախում մի թէնպէլ երիտասարդ-
ներն ալ ֆօն էին, պօյ պօյ կիւններն ու ալխիկները, սատկած
խուշերը գլխուշուն վրայ էին կարեր վէ եղըլմիչ էդեր նատեր էին :

Ես աչքս գոցեցի, բերանս բացի, մեկը օծեցի, որ մեկը
կոծեցի, որը լացուցի, որմէկն ալ խնտացուցի, ոմանք խոչեցի,
ոմանք ալ չոճեցի, վէ կամաւորներու համար ալ սրտիկիս
ծալքերը բացի, մէյմին ալ բոլոր հոգիովս երկինքն ելայ, վէ
Ասված պապային աթոռին էոջին կոյնեցայ, վէ խնդրեցի իւր
սա մեր կըյրիճները օր էոճջ Սուրբ Մակարի վանգին կղզիէն,
անոր գիմացի լեռները ծնցընէ, վէ հայ աղղին դաշնակից թա-
գաւորներուն համար ալ օրնէք մի փակցուցի ու տեղս նստե-
ցայ : Հմայեկս աս մեր արեղային ձապը թող մեր սա ճղակտոր
ժողովքին պօշ պօղաղութիւններն ալ կարգայ իւր տէֆ լընինք
հանք :

Օնորր . — (Կը կարգայ) Ի թւին Ռ. Մ. Ս. Է. ի մետա-
սաներորդ առւերն Նաւասարդի և յիններորդ ժամոյն գիշերոյ
ժողովիցան իշխանք, ոմն Մանկասար ի քաղաքէ Ակնայ, ոմն
Մշեցի անուանեալն Յովհաննէս, Վարդան ի վանէ վասպուրա-
կանէ, Զէմէնճի Պօղոս ի քաղաքէ Կեսաբիյ, և զՄանասաօջն
յԱրարատեան Հանրապետութենէ Հայոց, ի վաղարշապատ
Այլ ոմն երեսփոխան Սերօք Սեբաստացի, զՎառմշապուճ Կ.
Պօլսէ, Չամիչ կամ Արթին ի Քարբերդէ, Ապրահիմ սեւա-
մորթն Եղիպտոսայ, Օնորրիոս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի ի
Կառուց Անաստաս :

Արդ ժողովականք արկին զվիճակ և եղև Մանկասար
աղա աթոռակալ, ընդորս երկրորդ վիճակաւ, Օնորրիոս Անա-
պատական կարգեցաւ դպրապետս Աթոռակալն յայտ արար տ-
մենեցուն որք բազմակ էին յաթոռոյ օրինականաց, և զոչեաց
Լուր լիցի ձեզ, որ արիւնաներկ Հայաստան հայցէ օգնութիւն
դարմէն թորգոմայ, որ կան և մնան խաղաղ կենցաղավարու-
թեամբ յեղիպտոս, զկնի բանիս ժողովականք կարգ ի կարգ
ճառաբանեցին այսպէս :

Ի խորոց սրտէ խօսք ընդ Մշեցույ . — Զիմ բոռնձք զիմ
ճանին, զիմ խելք զիմ գլխին, զիմ փարէն, զիմ ճան, զէմէնն
ալ կուտամ :

Չամիչ Արթին . — Իմ էմիլս, իմ տատս, իմ աղբրտաքս,

Ամբիգոյ գրգիւն, Հայաստանէն և էմմէն տեղէն հոն թափեցան, հաւկիթներ ածեցին, աճեցան ու բազմացան, կուտան ու միշտ կուտան, ողջ ըլլան, և մինք ալ պէտք է հոս տանք և հոս ողջ ըլլանք:

Սերոբ Սեբաստացի . — Հէրիֆ Լէնկ թէմուրը, հէրիֆ տաճիկը, մէկը շատ ջարդեց մէկը քիչ, ասոր համար ես սիրտս, զբամս և Սեւազցիի բազուկներս կուտամ:

Չէմէնի Պօղոս . — Տիթիբէրիմ, կիտէրիմ, կէլիւրիմ, ու՛ մարըմ, տիլէրիմ, ասարըմ, քէսէրըմ, վէ ճանըմ ֆէտան խէրիմ, փարս խուսուսի տէ ասլաս օղորմաս է:

Վառնապուհ . — Սահմանադրութիւն, Ներսէս Պատրիարք, Վարդուկեան, Մէյրէմ Գուլի, Օտեան, Մաքսուտ Սիմօն Աթոռակալն ընդհուպ եհար զգանգակն, լի եղև սրտմտութեամբ և բարկութեամբ, վասն անխմանալի բանին այսորիկ: Օտորիոս Ծառայ Բիրիստոսի յոռնկայս ետ խաղաղութիւն ամենեցուն: Եւ յորժամ ել Վարդան ի Վանէ՝ Վասպուրականէ, թեւ առեալ ի պար մտանէր, և երգեր զերգ նոր, վասն ազատագրութեանն Վասպուրական աշխարհի, ընդ որս ցընծաւով խաղայր աթոռակալն մեր եւսրոպէական շարժմամբ գոչեաց մեղայ: Հետ այսորիկ կանգնեցաւ աղա Մանտատոֆ և իւր տոնմական լեզուուն բառառեաց: Աթոռակալն մեր զայրանալով զայրացաւ և հրամայեաց արտաքսել ի ժողովականացս, Ծառայ Ծառայից Մնորիոս Վանականն, անկաւ յոտս զահոյից աթոռակալին և հայցեաց թողութիւն վասն թիւրիմաց բանին այսորիկ: Ուր ուրեմն եղև վաղվաղակի խաղաղութիւն: Նոյն հետան խօսեցաւ Ապրահիմ Եղիպտոսայն, հարստութիւն իւր կայր առաւել քան երեք հարիւր ֆէտտան հող, բայց և եւս ունէր ի Սուտան և աւելի վեր անարժէք հող կէս ֆէտտան, զայս միայնակ կէս ֆէտտանն իւր անծայրածիր ընդարձակութեամբ, անաեսանելի երկայնութեամբ և անխմանալի լայնութեամբը նուրիւր զասկիս սովա՛ մահ մանկուոյն որբոց և այրեաց: Եւս բանին Օտորիոս Ծառայ Տիւառն լի հաւատով եկ յարտաքս և պատմէր զչար աղէտն կտուց Անսպատի, թէ՛ ո՞րպէս փախեաւ և թաղեաւ, թէ՛ ո՞ր-

պէս եղև մանուկ զինուորեալ, թէ՛ երբ եկ, յեղիպտոս, և ի վերայ այսր ամենայնի աթոռակալն վերջաբան առնէր, զվարի խոտն առակէր, զուղտս կլանելով, զմփղուկս քամելով արծա՛ կեաց զժողովս արդիւնաբեր ամէն:

Մանկ . — Հմայեկս աս գրին տալը իմզանիտ գրէք իւր վաղուան ժողովին ինչ տի անինք նը ան ալ ըսիմ ու ժողովը սիւրբիւթմիչ անիմ իւր տէֆ լինինք եհանք: (Ամէնքը կ'ըստորադրեն) Մշոյ դաշտին դոմբը դարձան Հա՛, մեծ էլը ախոռը մոռցանք, մեր աս իրիկուան չիւրիկ խօսքերէն նէ մեր տոպրակին մէջ փարա մի ինկաւ, նէ ալ ան մասլումներուն պատառիկ մի հաց ժմնցնելու ճարը նայեցանք, ժամացոյցը կու դառնայ ու կու դառնայ, մէյմինալ կու նայիս իւր կու կօյնի, ի՛նչ տի անինք, իշթէ անոր կոթը տի պըլտըրցընիք իւր նորէն կի՛նէ բանի իշթէ ասէնկ ալ մեր լեռներուն ու մազարաններուն մէջ մնացողներուն համար ալ կարմրուկ օսկի կ'ուղէ իւր անով խուռմիչ անինք իւր անունց սրտին զէնպէրէկները չի կօյնին: Ուրեմն զիւր էմէնքնիդ ալ մէյմէկ վագիֆէ առէք և ճօցած մարդիկնիդ ֆօս բերէք իւր տուրքին տէֆթէրին տախիլ անինք: (Վառնի) զիւն Պոլսեցի պարուն աղա, իմ շախաներուս ներող գանդվէ վէ աս գործին ծօյրը բէսը քու վրադ կ'իյնի, չուքի ֆօս Մըսրա Հայերուն մեծ մասը Պոլսեցի ին, էկէր իւր ճահտ անեւ նը իշթէ ան քու չիւրիկ սահմանադրութիւնիտ տեղը: Կըթիկ ոսկի թաղով մարդուկ մի կուգայ վէ արարատ աշխարքին վրայ կու նստի, վէ զիւր ալ Պոլիսէն սիւրիւ սիւրիւ ֆէճն կուգագ վէստէլամ:

Վառ . — Իսկ դուք ալ հոն չի ժամանած ձեր այդ բարկութեան չափ մը դրէք:

Մանկ . — Իմ զաւակս քու ատ ըսածներուդ էմմէնն ալ տի կատարէ: (Մանտատօֆն) Դիւն ալ հոս եփէյի ում խումներ ունիս, ջանք արէ իւր բան մին ալ զիւն փրցնես:

Մանտ . — Նախ փափաքելի էր որ դուք և ձեզի նմանողներ այդ հին գոռոզութիւններէն մերկապարանոց լինէիք: Եւ ամէն հայ անհատի քով ձեր այդ թրքական վարմունքին հայկական խոնարհ ձեւ մը տա:

Մանկ . — Իմ Արեւա արդէն քարին վրայ ելած է, մօտիկ
օրէն կու խոնարհի եւ իր հետը էմմէն բան կու տանի, բայց ա-
նունս չի աի մարի, իմ աղաս կապոյտ, ձերմակ եւ կարմիր դրօշին
տակ նոր հայկական վարժարաններէն պիտի ծագի որ ան ժամա-
մանակը դիւն ալ աի հաւնիս : (Ապրահիմին) վաղը դիւն ալ
իկուր իւր սա Մըսրա կէլէպիէլու արսալ Հայերը վէ խապառաւու-
ու մախարալու հայ կնիկները տա քու սեւցած մատերովդ ցըցը-
նետա Հըմայեկա ժողովը կու գոցեմ : Էմմէն օր պէտք է իւր ասէնի
ժողովըտինք, ֆախէթ քիչիյմի էռէջ աս մեր վանցի ախբարը երգ
մի երգեց իւր իմ օտվիս պիւէ խայմիշ էղաւ, էկէր մէկ ձանի
վրայ հաճութիւն կուտաք նը սօն նէֆէս մէկիկ մին ալ թող երգէ
իւր միասին պար մի դառնինք վէ բարով ու խէրով աէֆ լինինք
երթանք : (Ելէք տեսէք կ'երգեն եւ ամէնքը կը պարեն) (Մանկա-
տար պարի գլուխ անցնելով)

Մենք հազար նաղերով եկած ինք ձեզի
Տըվէք խանում Աշխինիլը որ տանինք մեզի՝ ետ' աման
Մանկ : — Չէղաւ (կ'երգէ)

Մենք հազար հազարով եկեր ինք ձեզի՝
Տըվէք խաթիւն Հայաստանը որ տանինք մեզի շուն շան օրդիներ :
(Վերակոչում հանդիսականներու կ'երգեն) :

Ելէք վեր ախրըբաիք
Ելէք վեր քրվըտիք
Թե' Ե թե' Ե տանք պար բոնինք,
Հարսն ի փեսին, թագն ի գլխին
Կնքահայրին աղօթինք :

Կն' ցցէ աղատութիւն, կն' ցցէ կնքահայր Նուպարիկը,
Կն' ցցէ մեր Բալանդի Հայաստանը :

(Վարդոյրը կ'իջնէ)

(Վ Ե Ր Չ)

5769

2013

